

NYHETSBRUV 2:2004

(Publicerat 2004-04-15)

I detta nyhetsbrev presenterar jag ett par på min hemsida utlagda recensioner av min nya bok (... *men vad går det ut på egentligen – livet alltså*) och en inbjudan till ett heldagsseminarium till hösten med samma titel. Utöver detta har jag skrivit en lite längre betraktelse med titeln *The Passion of the Christ – en film i tiden* där jag försöker ge mitt perspektiv på en del av de frågor som denna mycket kontroversiella film väcker.

I. Ännu ej en kioskvältare

Försäljningen av den nya boken hostar så sakteliga igång allteftersom en och annan recension blir publicerad. Nyckeln till spridningen av ett bokverk är förvisso publicitet, och förstås helst i etermedia. Vad som måhända kan komma att hända på den fronten återstår att se.

I vilket fall som helst har nättidningen *Blaskan* publicerat en recension som kan avnjutas på www.edris-ide.se/menvadblaskan.html eller på www.blaskan.nu/Blaskan/Nummer20/Books/karl-erik_edris_men_vad_gar_det_ut_pa.html

I *Fortbildningsbrevet Strategier* nr 498 (www.strategier.se) har Jonas Himmelstrand fortsatt sin goda vana att recensera mina böcker. För intresserade läsare är adressen www.edris-ide.se/menvadrecension.html

II. Ett höstseminarium

Nämnde Jonas Himmelstrands entusiasm för min bok var av det slaget att han på stående fot erbjöd sig att arrangera ett heldagsseminarium med mig till hösten i *Strategiers* regi. En entusiasm som förvisso också lyser igenom i inbjudan till evenemanget ifråga, ur vilken jag här citerar valda delar:

Strategier inbjuder till ett heldagsseminarium med Sveriges idag kanske mest spännande tänkare, författare och föreläsare:

Karl-Erik Edris

som i dagens utmaningar om ledarskap, lärande och växande ser de stora livsfrågorna:

... men vad går det ut på egentligen – livet alltså

Heldagsseminarium i Stockholm den 5 oktober 2004 kl. 9.00-16.00 på Finlandshuset, Snickarbacken 4 i centrala stan.

Detta är inspirationsdagen som vi alla behöver för att hitta det bästa hos oss själva på arbetet, hemma och i livet.

Här är vad Karl-Erik kommer att beröra under dagen:

- Det meningsfulla livet, vad går det hela ut på?
- Vad skall man tro om vår tid? Vilken framtid håller vi på att skapa?
- Vem är jag? Vad är viktigt för mig? Hur kommer jag till min rätt i livet?
- Vilken mening finns det i livets kriser och stora utmaningar?
- Kommunikation och konflikthantering i ett djupare perspektiv.
- Ledarskap och personlig integritet.

Pris 1485:- exkl. moms per deltagare inkl. kaffe-lunch-kaffe på Finlandshuset. Anmälan senast 3/9 2004. 10 % rabatt vid anmälan före 15 juni.

Inbjudan har sänts ut till *Strategiers* nätverk och kan läsas i sin helhet på www.strategier.net/edris_sem_2004.html och anmälan kan göras direkt på www.strategier.net/anmalan_edris.html eller på 018 - 10 14 50.

III. *The Passion of the Christ* – en film i tiden

På långfredagen av alla dagar såg jag Mel Gibsons film *The Passion of the Christ*. Det var en märklig upplevelse. Jag hade läst lite recensioner och debattartiklar så jag visste väl i stora drag vad som väntade. Men jag blev ändå överraskad av mina reaktioner.

Filmen är ytterst brutal. Jesus får från det ögonblick han tillfångatas i Getsemane till sin död på korset utstå en vidrig, utdragen och synnerligen detaljerat skildrad misshandel. Men trots detta hade jag mycket svårt att känna medlidande. Något som förbryllade mig. I vanliga fall har jag lätt att röras till tårar av lidande. Det kan räcka med ett nyhetsreportage på TV där mänsklig hjälplöshet och förnedring exponeras.

Åsynen av den vedervärdigt plågade Jesus väckte emellertid inte denna ur mitt hjärtas delaktighet sprungna medkänsla. Jag fann att jag bara betraktade eländet.

Ett tag trodde jag att min känsla blockerades av att skildringen var så överväldigande stark. Men så slog det mig att Mel Gibson knappast kan ha gjort sin film för att väcka medkänsla. Det som fick in mig på det tankespåret var att jag erinrade mig en scen från en av mina favoritfilmer, *Gladiator* (www.edris-ide.se/arkiv3-2001.html).

I den filmen finns onekligen också en hel del våld, och den scen jag kom att tänka på är när den svårt skadade generalen Maximus kommer hem till sin gård och upptäcker att den nye kejsarens hejdukar hunnit före honom och fullbordat sitt mordiska uppdrag. Hans älskade fru och son är upphängda, troligen korsfästa, skändade och döda. Detta skildras i mycket korta bilder. Maximus gråter vid deras dinglande fötter. Men vi får aldrig se misshandeln, bara hur sonen körs över när han springer soldatkolonnen till mötes i tron att pappa kommit hem.

Hos mig väckte denna scen omedelbart en stark känsla av gripenhet och medlidande. En känsla som vidgades till att inkludera alla som varit i den förfärliga situationen att deras närmaste lemlästats och dödats i krig eller andra omständigheter i vilka människans mordiska hänsynslöshet tagit överhanden. Samtidigt gled förstås denna känsla över i en undran över hur den stolte krigaren Maximus skulle hantera situationen. Om lusten att hämnas skulle helt förmörka hans sinne.

Men tänk nu tanken att *Gladiators* regissör Ridley Scott hade följt Mel Gibsons recept och detaljerat skildrat mordet på Maximus son och hustru i t.ex. 20 minuter. Att han låtit oss ta del av misshandel och gruppvåldtäkt och diverse

andra skändligheter. Vem tror att detta grepp skulle ha väckt ökad medkänsla. Nej reaktionen skulle förstås ha hos de allra flesta blivit antingen vämjelse över Ridley Scotts våldspornografiska excesser eller stimulerat känslor av hat och hämnd.

Men nu är det inte så enkelt att det bara går att bekymmersfritt dra slutsatsen att Mel Gibson är ute efter att väcka denna typ av tvivelaktiga känslor genom att skildra de brutala sidorna av Jesu sista 12 timmar i livet så utomordentligt utförligt och utdraget. En hel del recensenter och debattörer verkar dock tro det. De går därför upp i falsett och förfasar sig över filmens antisemitiska budskap och meningslöst inträngande våldsskildringar. Dessa personer har så vitt jag kan förstå fått för sig att Mel Gibsons film i likhet med t.ex. Ridley Scotts *Gladiator* följer den vanliga actionfilmslogiken. Men det gör den inte. *The Passion of the Christ* är primärt en till actionfilm förklädd råbarkat argumenterande reklamfilm för ett specifikt teologiskt perspektiv.

Och låt mig nu förklara vad jag menar med detta påstående. Nyckelscenen finns alldeles i början av filmen. I Getsemane våndas Jesus inför sitt förestående öde. En vända som enligt Matteusevangeliet får honom att säga: ”Min Fader, om det är möjligt, så gånge denna kalk ifrån mig. Dock icke såsom jag vill, utan såsom du vill!” I Gibsons evangelium träder emellertid djävulen själv in på scenen och ställer följande fråga till Jesus: ”Hur kan någon bära hela världens synder?” Och så svarar han själv och säger att: ”Det är för mycket.” Men Jesus tar ingen notis om detta lömska försök att få honom att avvika från sin ödesväg. Han visar i stället symboliskt sin triumf över djävulens frestelser genom att stampa sönder en orms huvud.

Gibson använder alltså en fantiserad intervention från djävulen för att lyfta fram kärnpunkten i sitt teologiska perspektiv. Ett perspektiv som på många sätt utgår från vad Paulus säger i Romarbrevet 5:19: ”Ty såsom genom en enda människas olydnad de många fingo stå såsom syndare, så skola ock genom en endas lydnad de många stå såsom rättfärdiga.”

”En människas olydnad” syftar i klartext på syndafallet, dvs. Adams beslut att äta den förbjudna frukten från kunskapens träd därtill uppmanad av sin hustru Eva, och att detta syndafall genom den s.k. arvsynnen gjorde oss alla till syndare, oförbätterliga syndare. Och vi försatte oss därigenom i en knipa som vi inte kunde lösas från förrän Gud av kärlek bestämde sig för att låta sin egen son födas för att för vår räkning ta på sig och försona straffet för vår synd.

Denna försoningsteologi handlar alltså om att Gud trots påstådd allmakt och kärleksfullhet inte kan förlåta människorna för deras synder utan att de sonas genom ett offer av tillräcklig vidd. Och eftersom ingen arvsynsbebläckad representant för människosläktet själv skulle kunna frambära detta försoningsoffer såg Gud till sist ingen annan lösning på problemet än att offra sin egen son. Denne fick alltså i sin absoluta synd- och skuldfrihet bli den syndabock som fick axla den samlade mänsklighetens synder och brott mot Gud, och genom sin sons offerdöd kunde Gud så befria sig själv och mänskligheten från den genom syndafallet startade process som skulle ha fått sitt slut genom att Gud till straff tvingats döma människorna till en evig helvetesvistelse.

Det är detta teologiska perspektiv som genomlyser Gibsons film. Och det är också därför som den inte i första hand är tänkt att väcka medkänsla. För det som utspelas inför våra ögon verkar kanske vara ett vanligt skådespel underställt actionsfilms- eller såpalogik. Men det är det inte. Det Gibson försöker gestalta är den gudomliga synd, straff och försoningsteologi som han hävdar vara en icke ifrågasättbar gudomlig sanning. Och därför gör hans drama anspråk på att utspelas bortom de vanliga mänskliga reaktionernas värld. Gibson vill helt enkelt genom sin film få publiken att känslomässigt dras in i den roll som ankommer på människan enligt detta teologiska synsätt.

Och Gibsons metod för att få publiken att lämna sitt vanliga reaktionsmönster och dras med i känslan som hör samman med denna variant av teologiskt försoningsdrama är att skildra Jesu lidande med grotesk barbariskhet och utförlighet. Så vitt jag kan förstå vill Gibson med denna fokusering på Jesu oöverträffade, förfärande och helt oskyldiga lidande få filmbesökarna att efter en kanske inledande reaktion av ordinär mänsklig medkänsla dras in i en överväldigande känsla av egen syndfullhet och därmed insikt om behovet av att komma till tro så att man blir delaktig av den frälsning som påstås höra samman med just denna typ av tro på Jesus.

Gibson använder alltså de förfärliga bilderna av Jesu lidande som emotionell påtryckning eller ett slags brutala argument för att väcka biobesökaren ur dennes andliga indolens så att insikten väcks att han/hon skyndsamt bör ta emot frälsningen i Jesus Kristus. Det är en metod som i subtilitet skulle kunna jämföras med att Jehovas vittnen vid sina dörrknackningar skulle understryka kraften i sin argumentation genom att ha ett par representanter för Hells Angels vid sin sida som de skulle titta menande på om genvägen inte blev det önskade.

Till saken hör att Gibson genom denna fokusering på lidandet också anser sig visa storheten i Jesu Kristi kärlek. I en intervju om filmen säger Gibson att: ”There is no greater hero story than this one – about the greatest love one can have, which is to lay down one’s life for someone” (det finns ingen större hjältesaga än denna – den handlar om den största kärlek som någon kan visa, dvs. att offra sitt liv för någon annan). Tanken är alltså att Jesus som det oskyldiga offerlammet visar den största möjliga kärleken. Och i detta teologiska perspektiv är det denna kärlek som påstås befria oss från synd och skuld utan att någon riktigt kan förklara hur det går till på det personligt psykologiska planet och utan att frälsningen annat än högst undantagsvis verkar omsättas i en vandel som är tydligt präglad av att tron sägs säkra vår plats i himmelriket.

I vilket fall som helst gestaltas denna kärlek i filmen genom att Jesus utsätts för ett vedervärdigt våld vars själva intensitet speglar att han i sin renhet och oskuld tar på sig alla dödlighets synd. Här finns alltså den teologiska förklaringen till att Gibson valt att skildra misshandeln av Jesus på ett sätt som får en del filmbesökare att tala om våldspornografi. Våldet som Jesus utsätts för måste stå i något slags rimlig proportion till den oerhörda mängd mänsklig skuld som skall försonas genom det oskyldiga offret. Tillspetsat uttryckt gestaltar alltså Gibson Jesu öde som att han när han accepterar att ta på sig våra synder blir ett slags odiskutabel världsmästare i lidande. Inget lidande kan mäta sig med hans.

Innan jag för den här argumentationen vidare vill jag något förtydliga innebörden av detta teologiska perspektiv genom att understryka att det innebär ett andligt omyndigförklarande av människan. Vi förklaras vara oförmögna att bära och ta ansvar för vår egen synd och skuld så att vi därigenom kan söka och få försoning. Vi behöver inte bara stöd och hjälp utan vi måste lägga våra synder och tillkortakommande på Jesu frälsaraxlar om vi alls skall kunna försonas med vår skapare.

Detta betyder vidare att Mel Gibson inte i första hand lägger skulden och ansvaret för Jesu Kristi lidande på då levande korsfästelsesugna judar eller tortyrbesatta romare. Utan det är vi, vi vanliga syndare, som torterar och slutligen spikar upp honom på korset. Vi (dvs. hela mänskligheten inklusive judar och s.k. hedningar) gör det dessutom dagligen och stundligen, och vi kan inte komma undan detta ansvar genom att peka finger mot andra. På det medvetna planet är alltså enligt min mening Gibsons film inte antisemitisk utan inriktad på att i nuet argumentera högljutt för att vi alla oavsett om vi är judar eller inte skall sluta att tortera Jesus genom att utan vidare spisning acceptera den frälsning som erbjuds genom hans offerdöd.

Intressant nog är så vitt jag kan förstå Gibsons film inte ett alldeles renodlat uttryck för det teologiska perspektiv som jag har skisserat. Det dominerar förvisso fullständigt, men en någorlunda rättvisande gestaltning av Jesusgestalten kan inte helt bortse från en annan och mot ett helt annat teologiskt perspektiv vettande sida av honom. Och denna sida skymtar även fram i Gibsons film.

Och vad syftar jag då på. Jo att Jesus fullt ut personifierar den gudomliga kärleken, den kärlek som ser, förstår och upprättar. Den kärlek som aldrig slår över i hat på det sätt som den skröpliga mänskliga kärleken lätt gör när den prövas. Och även om Gibsons film är nästan maniskt upptagen av att den gudomliga kärlekens främsta yttring är att Jesus i sin oskuld och renhet åtar sig att lösa människorna från sin skuld och därmed öppna himlens portar för dem genom att låta sig oskyldigt offras på korset, så finns det några få ögonblick i filmen där den kärlek lyser fram som ser, förstår och upprättar i ett personligt och förvandlande möte.

Det starkaste av dessa utspelas i samband med gripandet i Getsemane. I den vevan drabbades lärjungarna av stora skälvan och Petrus förnekade på direkt fråga tre gånger att han alls kände den tillfångatagne mannen. I samband med detta fick vi se en kort tillbakablick när Petrus vältaligt kungör att han aldrig skall svika Jesus, ja t.o.m. gå i döden för honom om så skulle behövas. Och Jesus svarar: ”Sannerligen, i natt innan tuppen gal skall du ha förnekat mig tre gånger.”

Just här kommer en mycket stark scen. När Petrus förnekat Jesus för tredje gången möter han Jesu blick. Och här lyckas skådespelarna med föredömlig inlevelsefullhet förmedla att Jesus verkligen såg Petrus med den allförstående och upprättande gudomliga kärlekens blick. En blick som vi förvisso alla borde få möta när vi kränker oss själva genom att svika våra ideal. En blick som utlöste något mirakulöst i Petrus inre. För när han hade blivit sedd med denna blick var förnekandets tid förbi. Petrus hade nu kommit i den inre position som gjorde det

möjligt för honom att så småningom bli den klippta som Jesus en gång hade sagt att han skulle bygga sin kyrka på.

Denna kärlekens blick vetter som jag redan sagt mot ett helt annat teologiskt perspektiv och sätt att uppfatta Jesusgestalten än det som Mel Gibson försöker trumma in. Ett perspektiv som inte sätter lidandet och offret i centrum utan den levande relationen här och nu mellan den enskilda människan och den uppståndne. Ett perspektiv där mötet med den uppståndnes blick får den enskilde att se med samma blick. Ett perspektiv där efterföljelsen kommer i centrum.

Men innan jag skall något utveckla denna tanke vill jag komma med några funderingar kring varför Mel Gibsons film kommer just nu och vilka krafter den stöder och uppmuntrar. Jag skall helt enkelt reflektera lite kring *The Passion of the Christ* som ett tidens tecken. Och för att tolka detta tidens tecken måste jag titta lite närmare på det psykologiska inflytande som jag menar att det teologiska perspektiv har som helt dominerar Gibsons film.

För att direkt uttrycka det alldeles tydligt och klart menar jag att Gibsons teologiska perspektiv närmast är en psykologisk olycka. Den person som anammar detta perspektiv helt och fullt går så vitt jag kan förstå i utvecklingspsykologiskt baklås. Orsaken finns i det faktum att perspektivet ifråga ger upphov till en mycket ambivalent bindning till Jesusgestalten hos den troende. Tacksamheten för att bli löst från konsekvenserna av den egna synden blandas med skuldkänslor inför att Jesu lidande så våldsamt påminner om den troendes egen uselhet och brist. Skuldkänslor som i sin plågsamhet har en tendens att splittra medvetandet i en halva där den troende glatt och villigt bejaktar frälsarens offer och dess frukt den tillfullo uppnådda frälsningen för egen del och en annan mörk och ofta förträngd halva där det förnekade ännu ”ofrälsta” hos en själv samsas med en av skuldkänslor och tvivel driven och mer eller mindre manifest lust att bevisa egen godhet och frälsning genom ett hårt och skoningslöst bekämpande av synden och det onda.

Människor som försöker forma sin personlighetsstruktur med hjälp av det teologiska perspektiv som Gibson förfäktar eller redan fungerar i enlighet med det har mycket svårt att hantera egen utveckling och lärande därför att lärande och utveckling alltid aktualiseras av medvetenhet om egna tillkortakommanden och brister, och med det aktuella teologiska perspektivet som tolkningsram är det svårt att uppfatta dessa som något annat än plågsamma påminnelser om brott mot Jesus. Och som svek mot den egna statusen som frälst.

Plågan i detta gör att livets påminnelser om behov av lärande och utveckling riskerar att smugglas undan i det undermedvetna bakom mer eller mindre medvetna känslor av skuld och/eller skam. En annan möjlighet är att det aktuella lärtillfället inte förträngs direkt utan att man disassocierar sig, dvs. avskiljer sig från det genom att överlämna det till Jesus. En manöver som inte leder till medveten psykologisk bearbetning utan till att den aktuella problematiken sätts i ett slags religiös karantän.

Jag skall inte fördjupa mig mer i detta nu utan nöjer mig med att konstatera att enligt min mening faller det Gibsonska teologiska perspektivet inom ramarna för

det som jag i de historiefilosofiska analyserna i flera av mina böcker kallar kyrkokristendomen och att det följaktligen är en stark faktor i formandet och upprätthållandet av det som jag i samma böcker kallat en auktoritär personlighetstyp eller ett auktoritärt medvetande.

Och de egenskaper hos denna personlighets- och medvetandetyp som är mest intressanta i detta sammanhang är ett ogillande av öppna processer präglade av lärande, dvs. av omprövning och utveckling. I centrum för denna personlighetstyp sitter en hård knut av rädsla. En rädsla som kräver en fast ordning. En rädsla som gör att processer känns hotande och som därför leder till ett tillståndorienterat svart/vitt, rätt-eller-fel-tänkande. Ett tänkande som på det moraliska området skyr gråzoner och komplicerade perspektiv baserade på inlevelse i de rådande omständigheterna. Moral hävdas av dessa personlighetstyper handla om gott eller ont, Gud eller djävulen. Och all medvetenhet om eget tvivel och egna brister i förståelse och perspektiv bekämpas.

Detta betyder att jag anser att det teologiska perspektiv som dominerar *The Passion of the Christ* gör filmen till ett kraftfullt redskap för stärkandet av ett lär- och utvecklingsfientligt, svart/vitt tänkande auktoritärt medvetande. Och detta betyder i sin tur att det är en Jesusfilm för vår tid, för tiden efter 11 september, för tiden för kriget mot terrorismen. Det krig som president Bush förklarar skall "rid the world of evil" – befria världen från ondska.

I mitt perspektiv är alltså *The Passion of the Christ* en djupt politisk film. I den svenska starkt sekulariserade tankemiljön är förståelsen av religionens betydelse för politiken inte särskilt utvecklad. Tilltron till den moderna tidens dogm om att religionen är på avveckling har varit mycket stark. Men den politiska verkligheten har sakta men säkert gjort att vi fått vänja oss vid den politiska kraft som genereras av fanatiska och stundom självmordsbombande muslimer, fundamentalistiska högerkristna amerikaner på "korståg" mot terrorismen, ortodoxa judar som envetet försvarar varje kvadratcentimeter av det heliga landet, fundamentalistiska hinduer etc. etc.

Den dominerande bedömningen av dessa religiöst motiverade politiska krafter är att de är reaktionära, dvs. bakåtsträvande och att den långsiktiga strategiska hållningen till dessa krafter måste vara ett arbete för en separation av religion och politik samt för att politiken i stället för att stå på religiös grund baseras på den typ av sekulariserad s.k. humanistisk förnuftsmoral – med betonade av mänskliga rättigheter – som åtminstone i retoriken dominerar västerländska demokratier av Sveriges typ.

Detta är enligt mitt perspektiv en ytlig hållning. Den har naturligtvis sina poänger och den låter balanserad och klok, men den bygger medvetet eller omedvetet på illusionen om att religionen är något som kan onödiggöras av förnuft och vetenskap. Detta kommer dock aldrig att ske. Varje samhälle bygger på tre grundläggande samhällskrafter: religionen, politiken och ekonomin. Och dessa är centrerade kring kärleken och moralen, makten respektive resursskapandet. (Den som vill fördjupa sig lite mera i min syn på denna fråga kan göra det i ... *men vad går det ut på egentligen – livet alltså* sid. 105-108.)

Ingen av dessa samhällskrafter kan onödiggöras eller ens i längden marginaliseras. Den religiöst lagde kan kanske fantisera om att den dag då alla är varmt religiösa så kommer deras godhet att omöjliggöra politiska strider och ekonomiska orättvisor. Och den ekonomiskt lagde kan kanske tycka att den enda ledstjärna som människorna behöver är det fria spelrummet för driften till egennyttigt resursskapande. De politiska och religiösa visionerna är i det här perspektivet sämre ledstjärnor för samhällsbyggandet än det som blir resultatet av den fria marknadens optimalt samhällsnyttiga koreografi av de kreativa människornas egennyttiga ekonomiska strävanden.

Men som sagt ingen av dessa samhällskrafter kan onödiggöras eller ens marginaliseras. I synnerhet inte religionen, för det är inom religionens sfär som det jag kallar de civilisationsbärande visionerna föds.

Jag kan inte i detta nyhetsbrev gå djupt in på mina historiefilosofiska analyser av vår tid, utan jag måste därvidlag hänvisa till min böcker. Men jag kan i varje fall säga att vi efter en lång tid av dominans för upplysningstidens vision om att det gamla samhällets brister hade sin huvudsakliga orsak i religionen som sådan, och att den därför måste marginaliseras och helst ersättas av en hållning som kanske bäst låter sig beskrivas av begrepp som vetenskaplighet och förnuftsmoral, nu har kommit till en fas i den historiska utvecklingen där religionens centrala betydelse för människan som samhällsvarelse ånyo börjar göra sig kraftfullt påmind.

Den fråga som sakta men säkert, och via religiöst inflammerade politiska konflikter, kommer att tvinga sig på oss människor handlar i en första fas om urskillningsförmåga när det gäller de religiösa eller andliga tingen. Det håller enligt min mening inte längre att utifrån tron att den s.k. humanismen med dess vetenskaplighet och förnuftsmoral är den intellektuella plattform från vilken man med mer eller mindre skickligt dold nedlåtenhet kan mästra alla dem som öppnar sig för religiösa passioner och försöker omsätta dem i samhällsbyggande och politik.

För gör vi det så kommer med all sannolikhet en mycket obehaglig situation att utvecklas. Det är som om alla av modern rationalitetsdyrkan illa tilltygade religiöst grundade visioner i stället för att lugnt lägga sig ner och dö sovdöden reser sig i raseri och bjuder mänskligheten att ta en all ambivalens förjagande bakåtblickande karikatyr av egen förgången storhet till visionär vägledning i vår osäkra och s.k. postmoderna tid.

Det är lätt för en intellektuell elit att underskatta övertygelsekraften i dessa vad det verkar förmoderna, bakåtsträvande och djupt reaktionära idéer. Men det som händer för tankarna till Freuds idé om det bortträngdas återkomst (the return of the repressed). Under hela den moderna tiden har strävandena att underminera och marginalisera religionens inflytande varit uthålliga och insisterande. Men i vår nuvarande postmoderna era har det blivit uppenbart att förnuftet – och dess främsta yttring vetenskapen – ger upphov till flera frågor än det besvarar och skapar större osäkerhet och existentiell vanda än det förjagar. Detta har sakta men säkert öppnat portarna för just det bortträngdas återkomst.

Och kraften i denna återkomst är väldig. Många är de som hånat Samuel Huntington för hans tes om civilisationernas kamp, men enligt min mening finns det en påtaglig risk att hans farhågor kan besannas om vi inte överger den moderna erans nedlåtande syn på religionen och i stället erkänner och försöker förstå dess konstruktiva roll i ett balanserat samhällsbygge. Frågan för dagen är därför inte hur man skall kunna ytterligare förstärka det rationella förnuftets korståg mot religionen. Dylika strävanden kommer bara att förstärka råheten och styrkan i det bortträngdas återkomst. Eller annorlunda uttryckt: De reaktionära och bakåtblickande religiösa krafterna kan inte tyglas av förnuftet utan bara av en bättre och framåtsyftande religiös eller andlig vision.

Den fråga som mänskligheten står inför är enligt min mening frågan om hur en ny och trovärdig vision av människans, livets och tillvarons yttersta natur, mening och mål skulle kunna se ut. En vision med kraft att lyfta allt fler intill avsky modernitetströtta och -besvikna människors blick bort från lockelsen i gamla, uttjänta och – om de skulle upphöjas till vägledande visioner i vår tid – katastrofalt destruktiva civilisationsbärande visioner. En vision som visar en väg mot en hoppfull framtid för människorna på vår jord, en framtid präglad av enhet i mångfald, fred, kulturell blomning och ur ekologisk synvinkel rimligt högt och rimligt rättvist fördelat välstånd.

Dit kan vi inte komma om den intellektuella eliten med invand reflexmässig beröringsångest vägrar att befatta sig med de andliga spörsmålen på annat än mer eller mindre nedlåtande sätt.

Och vad betyder då *The Passion of the Christ* i detta sammanhang. Som jag ser det är denna film en fascinerande gestaltning av vår tids andliga dilemma. Uppfattad på ytan är den otvetydigt en manifestation av det bortträngdas återkomst. Mel Gibson har utgått från ett teologiskt perspektiv som trots anspråken inte har något konstruktivt att erbjuda i vår tid. Och tar man enbart fasta på dessa ack så framträdande aspekter av filmen så kommer dess roll att vara att inflamma och polarisera redan svåra konflikter. En film för dem som i flagrant omedvetenhet om egen solkighet och brist glatt ger sig ut för att utrota ondskan. En film för nutida korsriddare som utan att förstå det har omisskännliga drag av den patetiske väderkvarnsbekämparen Don Quijote.

Hur väl Gibson förstår sin egen filmskapelses natur och möjliga roll vet jag inte. Att han personligen, genom sin uppfostran i en konservativ gren av katolicismen som inte accepterar besluten på det andra Vatikanconciliet, har en stark känslomässig bindning till det teologiska perspektiv han framhäver är uppenbart. Och att han som person har en tendens till ett auktoritärt reaktionsmönster verkar också uppenbart, i varje fall att döma av hur han lär ha reagerat på att kolumnisten Frank Rich i New York Times kritiserat Gibsons film för antisemitism och beskyllt Gibsons far för att vara ”förintelseförnekare”. Gibson tillskrivs nämligen följande föga älskvärda reaktion: ”I want to kill him. I want his intestines on a stick. I want to kill his dog”. (Jag vill döda honom. Jag vill ha hans inälvor på en stör. Jag vill döda hans hund.)

Men oavsett Gibsons medvetna intentioner så har han inte skapat ett entydigt verk. Och det beror förstås på huvudpersonen i dramat. I och för sig visar *The Passion of the Christ* att om man vill så går det att i mycket hög utsträckning skriva in Jesus Kristus i ett teologiskt tolkningsmönster som stärker ett svart/vitt och självrättfärdigt moraliserande perspektiv som inflammerar och polariserar konflikter. Men filmen visar också att ett dylikt projekt aldrig lyckas fullständigt. Den teologiska fantasin om Jesus som en korsfäst syndabock kan inte fås att helt överskugga den här och nu verksamme, levande och uppståndne.

Jag har redan berört denna sida av filmen i min diskussion av Petrus förnekande av Jesus. Och framförallt av den centrala scen där Jesus ser på Petrus med den gudomliga allförstående och upprättande kärlekens blick. Och låt mig upprepa den slutsats jag då drog, nämligen att denna den gudomliga kärlekens blick vetter mot ett helt annat teologiskt perspektiv än det som dominerar i Gibsons film: ”Ett perspektiv som inte sätter lidandet och offret i centrum utan den levande relationen här och nu mellan den enskilda människan och den uppståndne. Ett perspektiv där mötet med den uppståndnes blick får den enskilde att se med samma blick. Ett perspektiv där efterföljelsen kommer i centrum.”

Innan jag tar itu med uppgiften att något förtydliga innebörden av detta på efterföljelsen fokuserade teologiska perspektiv vill jag nämna ytterligare en sida av filmen som berör detta med att se med Jesu blick. Det jag syftar på är att trots att Jesus blir utsatt för de mest förfärliga lidanden och plågor framskyntar aldrig den minsta reaktion av revolt och upprördhet över det alldeles obefogade i det som utspelas. Ingen bitterhet över situationen, inget återhållet eller rakt uttryckt hat mot direkta plågoandar eller andra som med vanlig människologik skulle kunna sägas vara väl förtjänta av en släng av slevan. Absolut inget sådant. I stället faller han på korset den välkända och djupt skakande kommentaren: ”Fader, förlåt dem; ty de veta icke vad de göra.”

Detta betyder att när det betraktas med Jesu blick är inte ens hans eget minst sagt oblida öde skäl för eller möjligt rättfärdigande av hat.

I denna Jesu hållning finns ett mycket starkt budskap ur efterföljelseperspektiv till vår tids människor. Vi tillfogar varandra dagligen och stundligen olika mer eller mindre svåra lidanden som vi definitivt inte betraktar med Jesu blick. Vi låter i stället våra sinnen förmörkas av bitterhet och hat över de lidanden och svårigheter vi möter. Och på så sätt lämnar vi vårt bidrag till att hatets, bitterhetens och hämndens onda cirklar inte bryts av förlåtelsens och kärlekens väldiga makt.

Så här långt kommen i mina resonemang vill jag alltså understryka att trots att *The Passion of the Christ* domineras av ett som jag ser det ohållbart, ja direkt farligt teologiskt perspektiv så framskyntar också ett annat och framåtsyftande perspektiv. Ett perspektiv som jag valt att kalla efterföljelseperspektivet. Ett perspektiv som när det accepteras i både teori och praktik leder till en oavlätlig strävan att försöka se med Jesu blick.

De flesta som kallar sig kristna blir djupt oroade av en sådan utsaga för de har efter sina prästers och teologers envetna uppmuntran vant sig vid att det hör till

den sanna kristendomen att inte bara nedvärdera människans andliga möjligheter utan faktiskt omyndigförklara henne i andligt avseende. En hållning som även sitter djupt hos dem som inte accepterar det teologiska huvudspåret i Gibsons film.

Dessutom håller man fast vid denna oro trots att Bibeln innehåller ett flertal avsnitt som visar att efterföljelseperspektivet definitivt är något som Jesus uppmanar till. Och han gör det dessutom så klart och entydigt att varje läskunnig borde kunna förstå. Så låt mig därför lyfta fram tre citat med höggradig relevans för efterföljelseperspektivet.

Det första är från Matteus 16:24: ”Om någon vill efterfölja mig, så försake han sig själv och tage sitt kors på sig: så följ han mig.”

Utifrån det teologiska perspektiv som dominerar i Gibsons film kan man onekligen undra varför Jesus säger detta. Borde han inte säga att ”jag har tagit på mig korset en gång för alla och dessutom för er alla, så ni behöver verkligen inte ta på er något kors. Det vore en ren överloppsgärning. Jag har redan gjort jobbet. Spänn av.”

Nej den andliga verkligheten är sådan att om man skall kunna se med Jesu blick så måste man gå i Jesu fotspår, och det innebär att man tar sitt kors på sig.

Det andra citatet är från bergspredikan, där Jesus beskriver sitt kärleksbudskap på följande sätt: ”I haven hört att det är sagt: ’Du skall älska din nästa och hata din ovän.’ Men jag säger eder: Älsken edra ovänner, och bedjen för dem som förfölja eder, och varen så eder himmelske Faders barn; han låter ju sin sol gå upp över både onda och goda och låter det regna över både rättfärdiga och orättfärdiga. Ty om I älsken dem som älska eder, vad lön kunnen I få därför? Göra icke publikanerna detsamma? Och om I visen vänlighet mot edra bröder allenast, vad synnerligt gören I därmed? Göra icke hedningarna detsamma? Varen alltså I fullkomliga, såsom eder himmelske Fader är fullkomlig.”

Här riktar Jesus utan omsvep ett starkt och otvetydigt krav på dem som hör honom. De bör uppvisa den fulländade gudomliga kärleken i sina relationer till medmänniskorna. Den ovillkorliga kärleken, den kärlek som omfattar alla utan undantag och som dessutom inte slår över i hat oavsett vilka vidrigheter den älskande möter. Uppmaningen är ”varen alltså I fullkomliga, såsom eder himmelske Fader är fullkomlig”. Och denna uppmaning är inte ett hån riktat mot andligt hjälplösa, oförbätterliga syndare som på sin höjd kan prestera en halvtafflig tro på att Jesu frälsningsunder på korset skall rädda dem från helvetet. Utan Jesus påtalar förstås en andlig möjlighet för dem som vill göra sig omaket att gå i hans efterföljd för att på så sätt till sist kunna se med hans blick, och älska ovillkorligt.

Och slutligen det tredje citatet som är från Johannes 14:12: ”Sannerligen, sannerligen säger jag eder: Den som tror på mig, han skall ock själv göra de gärningar som jag gör; och ännu större än dessa skall han göra.”

Ett uttalande som med utgångspunkt från Gibsonfilmens teologiska huvudperspektiv närmast måste betraktas som hädisk andlig megalomani. Och skulle Jesus visa den minsta respekt för de kristna teologer som Gibson lutar sig mot borde han enligt min mening i stället säga: ”Stick inte upp era oförbätterliga syndare. Jag är i en klass för sig. Och därför kan jag i min outgrundliga godhet bjuda er på snålskjuts förutsatt att ni tror lite halvhjärtat på denna snålskjutsidé. Men för övrigt väntar jag mig inget annat än att ni fortsätter ert syndiga leverne.”

Efter denna citatexercis vill jag understryka att den teologiska betoningen på död, kors och offer (enligt det Gibsonska huvudspåret) länkar in kristendomen på de krafter som driver mänskligheten i en djupt skrämmande och destruktiv riktning. Efterföljelseperspektivet är däremot som jag uppfattar saken det teologiska perspektiv som kan öppna en stelnad kristendom för kraften hos sin uppståndne upphovsman. Och detta i hög grad till fromma för skapandet av en god framtid för människorna och världen.

Med detta sagt ämnar jag nu försöka knyta ihop de olika tanketrådarna i denna måhända något spretiga betraktelse i en sammanfattande bedömning. Jag inledde detta nyhetsbrev med observationen att jag sittande där i biosalongen inte förmådde känna vanlig medkänsla inför det förfärliga lidande som Jesus får utstå i *The Passion of the Christ*.

Efter ett tag förstod jag att skälet var att jag gjorde motstånd mot Mel Gibsons massiva försök att genom emotionell manipulation dra in mig och alla övriga biobesökare i det teologiska perspektiv som dominerar i filmen. Ett perspektiv som fick mig att dra slutsatsen att *The Passion of the Christ* är ”ett kraftfullt redskap för stärkandet av ett lär- och utvecklingsfientligt, svart/vitt tänkande auktoritärt medvetande. Och detta betyder i sin tur att det är en Jesusfilm för vår tid, för tiden efter 11 september, för tiden för kriget mot terrorismen. Det krig som president Bush förklarar skall ’rid the world of evil’ – befria världen från ondska.”

Denna slutsats ledde sedan vidare till en kortare historiefilosofisk analys av vår tid som kom att fokuseras på riskerna med att ”utifrån tron att den s.k. humanismen med dess vetenskaplighet och förnuftsmoral är den intellektuella plattform från vilken man med mer eller mindre skickligt dold nedlåtenhet kan mästra alla dem som öppnar sig för religiösa passioner och försöker omsätta dem i samhällsbyggande och politik.”

I stället menar jag att trots att den moderna tiden präglats av en enveten strävan att underminera och marginalisera religionens inflytande så har vi nu kommit till en fas i den historiska utvecklingen då ”alla av modern rationalitetsdyrkan illa tilltygade religiöst grundade visioner i stället för att lugnt lägga sig ner och dö sotdöden reser sig i raseri och bjuder mänskligheten att ta en all ambivalens förjagande bakåtblickande karikatyr av egen förgången storhet till visionär vägledning i vår osäkra och s.k. postmoderna tid.”

En omständighet som fick mig att understryka att man inte kan räkna med att ta den djupt destruktiva musten ur denna kraftfulla återkomst för det bortträngda genom att förstärka det rationella förnuftets korståg mot religionen. De

reaktionära och bakåtblickande religiösa krafter som Mel Gibson flörtar skamlöst med och gör sitt yttersta för att förstärka kan alltså enligt min mening inte tyglas av förnuftet utan bara av en bättre och framåtsyftande religiös eller andlig vision.

Och det var därför som jag sedan en smula högstämt och retoriskt konstaterade att denna nya vision måste ha ”kraft att lyfta allt fler intill avsky modernitetströtta och -besvikna människors blick bort från lockelsen i gamla, utjänta och – om de skulle upphöjas till vägledande visioner i vår tid – katastrofalt destruktiva civilisationsbärande visioner”. Och att denna nya vision måste visa ”en väg mot en hoppfull framtid för människorna på vår jord, en framtid präglad av enhet i mångfald, fred, kulturell blomning och ur ekologisk synvinkel rimligt högt och rimligt rättvist fördelat välstånd”.

Dessa resonemang skulle kanske kunna tyckas mer än väl räcka som grund för mig att förse Gibsons film med en rejäl dödskallemärkning. Men själva föremålet för hans film räddar honom från denna nesa. Gibson har nämligen inte lyckats dölja eller rent av medvetet valt att presentera stråk av ett annat och framåtsyftande teologiskt perspektiv mitt i det massiva lidandefokuserade frälsar- och syndabocksupplägget. Ett teologiskt perspektiv som vetter mot efterföljelsen.

Detta innebär att Gibsons film blir vad man gör den till. Även om den även för mig initialt framstod som ”en till actionfilm förklädd råbarkat argumenterande reklamfilm för ett specifikt teologiskt perspektiv” så visar lite eftertanke och analyser att det inte är så enkelt. Gibsons film har visserligen en kraftig slagsida, och alla som redan är inriktade på det teologiska huvudspåret i filmen kommer troligen att uppfatta den som en uppmaning att köra vidare i gamla spår. Men det går utan tvekan att också upptäcka ett annat teologiskt perspektiv, efterföljelseperspektivet. Det perspektiv som får oss att se på oss själva, medmänniskorna och världen med Jesu blick – och handla därefter.

Detta gör att *The Passion of the Christ*, faktiskt oavsett vilka medvetna intentioner Mel Gibson må ha haft, är en gåva till vår tid. En gåva därför att den trots sin slagsida inte är entydig utan inbjuder till eftertanke som i bästa fall kan kraftfullt bidra till att skärpa den i vår tid så utomordentligt nödvändiga förmågan till urskillning när det gäller de andliga tingen.

Men detta kräver förstås att viktiga aktörer tar ansvar för att det skall växa fram en dialog kring filmen. Och jag uppfattar två sådana aktörer som särskilt viktiga i sammanhanget, nämligen Svenska kyrkan och skolan.

Om det finns någon beredskap för detta vet jag inte. Och om det inte gör det så är förstås risken stor att de enda aktörer som på allvar bryr sig om Gibsons film är de religiösa samfund som redan sympatiserar med det teologiska huvudspåret i filmen. Det vore i så fall ytterst sorgligt.

Så jag avslutar denna betraktelse med en maning rätt ut i cyberrymden om att representanter inom skolan och kyrkan måtte förstå och utnyttja det tillfälle till minskande av andlig analfabetism i vårt land som *The Passion of the Christ* erbjuder.